

opdatering

Årbog for Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum

2018

opdatering

Årbog for Vardemuseerne &
Ringkøbing-Skjern Museum 2018

opdatering
Årbog for Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum 2018

© Forfatterne, Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum 2019

Redaktion: Caroline E. Larsen og Tine Lorange

Korrektur: Harriet Ludvigsen

Grafisk tilrettelæggelse: Tine Lorange

Forsidefoto: Niels Provstgaard sammen med sin fuglesamling. Fotoet fik Ringkøbing-Skjern Museum i forbindelse med istandsættelse og genåbning af Provstgaards Hus. Læs mere om Provstgaards Hus på side 76 og 84.

Fotos og illustrationer: med mindre andet er angivet ved de enkelte fotos og illustrationer tilhører billedmaterialet i denne bog Vardemuseerne, Ringkøbing-Skjern Museum eller Arkæologi Vestjylland

Alle kort, Danmarks Højdemodel og ortofotos: ©Geodatastyrelsen

Skrift: Myriad Pro

Papir: MultiArt Silk 130g

Omslag: 1/s 260g

Tryk: PE Offset, Varde

ISBN 978-87-93713-09-3

ISSN 1903-9581

Kære Læser!

Velkommen til endnu en udgave af *opdatering*, den fælles årbog for Ringkøbing-Skjern Museum og Vardemuseerne. Årbogen er som altid et forsøg på at fastholde noget af alt det, som er sket på de to museer i det forløbne år. Nogle år har vi prøvet at lægge et tema for årbogen. For det meste er den eneste røde tråd dog de enkelte skribenters lyst til at fortælle om deres opdagelser og oplevelser, om fund og fortidsminder og om dramatiske, stille, rørende eller overraskende historier, der dukker ud af museumsarbejdet. Og fortællelysten er heldigvis stor på de to museer. Så derfor kommer vi også i år vidt omkring. Fra arkæologiske detektorfund over Ringkøbings middelalder og lensaflysningen i Vestjylland og historier om de tyske flygtninge i Danmark efter Anden Verdenskrig til restaureringen og genåbningen af Provstgaardens Hus i Skjern Enge og børns oplevelser i Tirpitz. For ikke at glemme beretningerne fra museumsforeningerne og oversigten over de arkæologiske

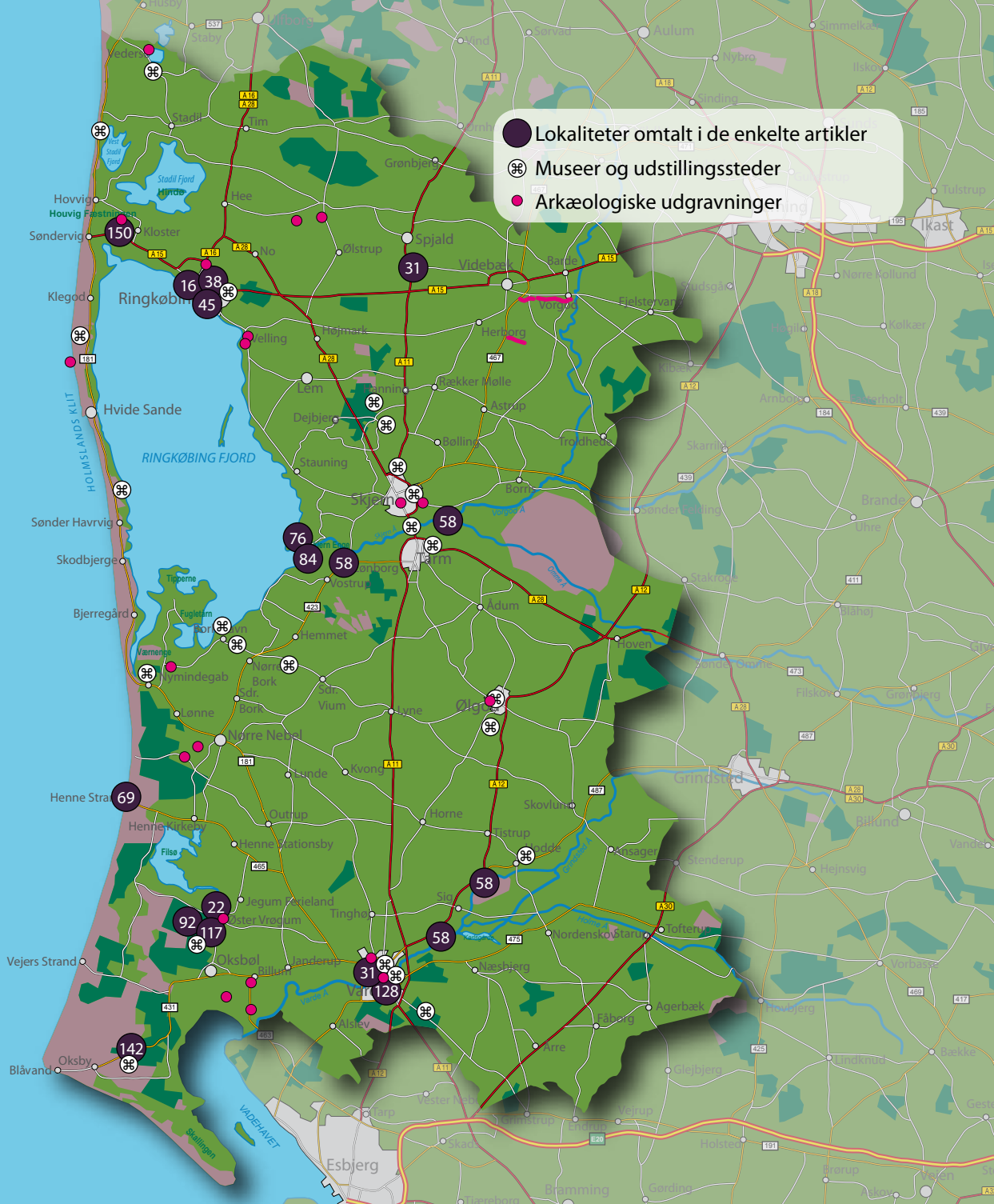
udgravninger i løbet af året. Man fornemmer forhåbentlig både bredden og det store omfang af det arbejde, de to museers medarbejdere har præsteret – igen.

Med til travlheden hører, at begge museer – trods den rekordvarme sommer – satte besøgsrekord. For første gang nogen sinde nåede vi nu meget tæt på 500.000 gæster til sammen.

Midt i denne på alle måder rekordsommer valgte Kim Clausen at træde tilbage efter 43 år som direktør for Ringkøbing-Skjern Museum. Da Kim Clausen i 1975 kom til det lille Skjern Museum, holdt han det søndagsåbent for i alt 300 gæster det første år. Inden han gik af som direktør for det fusionerede Ringkøbing-Skjern Museum rundede gæstetallet 216.000 på 14 besøgssteder. Det er umuligt at nævne alle meritterne gennem så mange års museumsvirke, ligesom en enkelt årbog som denne på ingen måde kan rumme et helt års arbejde på de to vestjyske museer.

God læselyst

Mette Bjerrum Jensen og Claus Kjeld Jensen

- Lokalteter omtalt i de enkelte artikler
- ☒ Museer og udstillingssteder
- Arkæologiske udgravninger

Indhold

- 6** Museumsforeningernes årsberetninger
- 16** Karen fik genoplivet det lokalhistoriske arkiv
Af Annette Holm
- 19** Årets gang i ArkVest
Af Lene B. Frandsen & Poul Krogh Jørgensen
- 22** Landskabet fortæller
Af Karen Bjelke Fisker & Stina Trolldoft Andresen
- 31** Den magiske middelalder
Af Rachel Facius Andersen
- 38** Arkæologiske spor fra det ældste Ringkøbing
Af Jens Aarup Jensen
- 45** Grønnegade i gamle fotografier
Af Christian Ringskou
- 58** Lensafløsningen i Vestjylland
Af Mikael Frausing
- 69** Epervier – en vestjysk stranding
Af Lene Nygaard Hansen
- 76** Brødrene i Provstgaards Hus
Af Caroline E. Larsen
- 84** Provstgaards Hus – bygningshistorie og istandsættelse
Af Steffen M. Søndergaard, arkitekt MAA
- 92** At vinde freden – mellem nazisme og demokrati
Af John V. Jensen
- 117** Frygten for de tyske kvinder
Af Maria Nygaard Madsen
- 128** Blåt til inspiration
Af John V. Jensen
- 142** Who let the kids out?
Af Pernille Ø. Sørensen
- 150** Danmarks største dronfoto
Af Torben Egeberg
- 156** Årets udgravninger
Af arkæologerne i ArkVest
- 176** Tidstavle

Årets gang i ARKVEST

Af Lene B. Frandsen & Poul Krogh Jørgensen

Året 2018 skulle vise sig, at blive det travleste år ArkVest hidtil har haft. Derfor har det været nødvendigt og en stor glæde, at vi har kunnet ansætte flere nye arkæologer: Line Lerke, Jonatan Rose Andersen, Lene Nygaard Hansen, Rachel Facius Andersen, Anne Sofie Bay Østergaard, Line Lauridsen og Mette Hansen. Faktisk har ArkVest haft op til 17 arkæologer tilknyttet i perioder i løbet af 2018.

Året startede med en stor undersøgelse ved Nørby på Holmsland nær Søndervig. Her blev der undersøgt bebyggelse fra bondestenalderen for ca. 6000 år siden indtil vikingetidens afslutningen ca. 1050 – altså en bebyggelse på stedet i mere end 5000 år! Undersøgelsen begyndte i februar og blev afsluttet i juli, hvilket betød at arkæologerne

Nørby-udgravningen. Et kompliceret område diskuteres. Det er vigtigt, at hvert eneste stolpehul er tolket og præcist indrisset, inden dronen sendes i luften.

nåede at opleve både hård vinterfrost, tørke og sandstorm, mens de foretog udgravningen! Udgravningen er ligeledes kommet på Slots- og Kulturstyrelsens Top 10 på grund af de fine resultater og metodeudvikling, hvor hver en centimeter af udgravningen er registreret med dronefotos. Se Torben Egebergs artikel side 150.

Før udgravningen ved Nørby var afsluttet, gik det næste hold arkæologer i gang med at undersøge den 42 kilometer lange kabelføring mellem den kommende transformatorstation ved Søndervig og en tilsvarende ved Tarm. Disse lange linjer gennem landskabet, som arkæologerne får gennem sådanne tracéer, er en uvurderlig undersøgelsesform, der giver en idé om bosættelsesmønstre og landskabets udnyttelse i et stort område, selvom linjeføringer selvfølgelig kun er et kig, da huse og grave ofte også strækker sig udenfor det berørte areal. Af særlige fund skal her nævnes: begravelser fra bronzealderen og jernalderen på Holmsland og helt nye og hidtil ukendte bebyggelser ved Holmgårde ved Lem (ARV 3 EN i Årets udgravninger side 165).

Året medførte også nye og spændende undersøgelser ved Vrøgum, hvor der skulle anlægges et regnvandsbassin. Her blev undersøgt grave og bebyggelser fra jernalderen og middelalderen, som man kan læse mere om i Karen Bjelke Fiskers og Stina Trolldoft Andresens artikel side 22. I forbindelse med grusindsvinding blev der igen i år gravet en etape af den store bebyggelse fra den tidligere jernalder i Kjelst (VAM 1849 i Årets udgravninger side 160).

2018 var også året, hvor arkæologerne fra Ringkøbing-Skjern Museum sagde farvel til deres direktør, Kim Clausen, der har været af stor betydning for tilblivelsen af det fælles samarbejde om arkæologien, ArkVest. Til gengæld fik

museet arkæologen, Mette Bjerrum Jensen, som ny direktør. Hun kommer fra en stilling som museumsinspektør ved Vardemuseerne, og vi er allerede utrolig stolte af og glade for hende, og vi glæder os til et langt samarbejde.

ArkVest ser frem til et travlt 2019, hvor der allerede ved årsskiftet er planlagt mange prøvegravninger og undersøgelser i Varde og Ringkøbing-Skjern Kommuner.

Administration

Igen i år har områdets dygtige detektorfolk igen og igen overrasket os med mange spændende fund fra mulden. Det er ikke en hemmelighed, at administration og ekspedition af indkomne danefæ er en tidskrævende opgave. Det er dog et arbejde arkæologerne og særligt Jens Lauridsen sætter en ære i, da disse fund giver os uvurderlig viden om forhistorien i vores område. I øjeblikket introduceres en ny platform til registrering af metaldetektor fund kaldet DIME (DIGitale METaldetektorfund). Mange af de lokale detektorfolk har allerede taget systemet til sig, og det lader til at have mange fordele. Systemet skulle lette arbejdsbyrden ved fundregistrering og danefæbehandling på museerne ved at metaldetektorbrugerne aktivt deler deres fund på DIME.

Særligt ét fund fra Varde Kommune har vagt stor opmærksomhed: en seglstampe, som en af områdets mest aktive detektorfolk fandt på en mark ved Hodde. Seglet har tilhørt Elsebet Buggesdatter (død 1391), der var datter af Niels Bugge, en af 1300-tallets stormænd der blandt andet

Seglet, der fungerede som en slags Nemld.

ejede herregården Nr. Vosborg. Det er lidt af en gåde, hvordan Elsebets segl er endt i mulden ved Hodde.

Administrationen af lokalplaner og byggesager er til stadighed et stort arbejde, da arkæologerne får samtlige byggeplaner, lokalplaner og miljøafgørelser m.m. til gennemsyn. I 2018 blev dette arbejde primært udført af Lene B. Frandsen og Karen Bjelke Fisker, så Poul Krogh Jørgensen kunne få mere tid til generel administration, bygherrerådgivning og en indsats i felten, når det kneb allermest.

Formidling

I forbindelse med Fortidsmindedagen og senere Naturens Dag holdt Torben Egeberg og Poul Krogh Jørgensen en fint besøgt åben udgravning ved Nørby, hvor især de lokale viste stor interesse. To af områdets ivrige detektorbrugere gik jordbunkerne igennem på Fortidsmindedagen, og det var så heldigt, at de under rundvisningen fandt en flot Urnesfibula, som de besøgende fik fremvist frisk optaget fra jorden.

ArkVest har i 2018

- behandlet 1633 byggesager
- behandlet 369 tilladelser efter natur- og planloven
- gennemgået 29 lokalplaner
- afgivet 151 høringsvar

Den stolte detektorbruger viser den nyfundne Urnesfibula frem.

Fortidsmindedagen: Torben Egeberg viser de interesserede gæster rundt i udgravningen mellem jordbunkerne.

Derudover har alle udgravningerne haft daglige besøgende, og arkæologerne har med glæde kunnet præsentere deres fund og forklare hvorfor de enkelte udgravninger er væsentlige for forståelsen af historien i de enkelte områder. ArkVests arkæologer har desuden holdt oplæg og foredrag mange steder, fx viste Stina Trolldoft Andresen borgerforeningen i Vrøgum rundt på udgravningen i Øster Vrøgum. Der er også blevet givet mange interviews til forskellige aviser om gode fund og udgravninger.

Forskning og publicering

En af de helt store begivenheder i 2018 var udgivelsen af hulbæltebogen *Lange linjer i landskabet*. Den handler om tomme huller fra jernalderen, hvilket måske ikke lyder

Hulbæltebogen.

specielt spændende, men det er det – og det er der kommet en rigtig stor bog ud af, på i alt 461 sider. Hele 35 arkæologer har bidraget med artikler til værket. Vores egen Palle Eriksen og Per Ole Rindel fra Københavns Universitet har haft det store arbejde med at redigere teksterne, og Claus Kjeld Jensen har skrevet forordet. Desuden har forskellige tidligere og nuværende medarbejdere fra ArkVest bidraget: Ole Faber, Sara Gjerlevsen, Esben Schlosser Mauritsen, Poul Krogh Jørgensen, Tine Lorange, Malene Aagren Nielsen og Torben Egebjerg.

Palle Eriksen fyldte kort efter udgivelsen af hulbæltebogen 70 år og kunne i samme forbindelse afholde reception. Palle Eriksen er allerede i gang med to nye publikationer om stenaldermonumenterne ved Tustrup og en bog om Lyngsmose-fæstningen.

Hvert år afholder EAA – European Archaeological Association et stort årsmøde for arkæologer. Mødet blev i 2018 afholdt i Barcelona med det overordnede tema Reflecting Futures. Lene B. Frandsen og Stina Trolldoft Andresen deltog med hvert deres oplæg, hvor de reflekterede over arbejdet med udstillingerne *Havets guld* og *Den skjulte vestkyst* i Tirpitz.

Årets udgravninger

Af arkæologerne i ArkVest

Feltarbejdet i 2018 har især været præget af en enkelt kæmpestor udgravning ved Nørby nord for Ringkøbing. Her har samtlige arkæologer i ArkVest deltaget i kortere eller længere perioder. Her var tale om udgravning af et 2,5 ha stort areal, forud for anlæggelse af en transformatorstation som skal modtage strømmen fra Havvindmøllepark Syd (ARV 259, se også Torben Egebergs artikel side 150). Herfra skal strømmen føres i et jordkabel ned mod Tarm. Hele denne lange strækning skal også undersøges, så arbejdet fortsætter i 2019. Generelt har det været et meget travlt år. Ved siden af disse to store projekter har der også været godt gang i de almindelige byggesager, hvilket har medført forundersøgelser i forbindelse med udstykninger til nye byggegrunde, grusgrave og forskellige traceer, fx cykelstier og nedlægning af ledninger. Mange sager har kunnet lukkes med forundersøgelsen, men nogle har udviklet sig og har medført egentlige udgravninger.

I år har vi foretaget en meget spændende forskningsbaseret undersøgelse, Lyngmose, som er en fortsættelse af sidste års succesfulde udgravning, hvor det lykkedes at finde velbevarede hustomter udenfor det velkendte borganlæg. Undersøgelsen er delvist udført for midler fra puljen for dyrknings- og erosionstruede fortidsminder sammen med en andel fra ArkVest, da området er under nedpløjning og sporene i undergrunden forsvinder (ARV 193).

Herunder følger listen over de undersøgelser ArkVest har foretaget i 2018. Det drejer sig om i alt 41. Hvor undersøgelserne har fundet sted fremgår af kortet på side 175. I mange af udgravningerne er der gjort fund fra flere perioder, og her er undersøgelserne listet under den hovedperiode, hvor det skønnes, at det væsentligste fund stammer

fra: Stenalder (12.500-1700 f.Kr.), bronzealder (1700-500 f.Kr.), jernalder (500 f.Kr.-700 e.Kr.), vikingetid (700-1050), samt middelalder og nyere tid efter 1050. Bagerst i *opdatering* findes en mere detaljeret tidstavle.

Oldtid, ikke nærmere dateret

Hovergårdevej 4, Hover

ARV 262

Prøvegravning forud for byggeri. Der blev undersøgt et ca. 200 m² stort felt. Her fremkom en enkelt kogestensgrube og andre gruber med trækulsholdig fyld. Desuden enkelte stolpehuller og en grøft fra forhistorisk tid. Samlet vurderer Arkæologi Vestjylland imidlertid, at sporene ikke udgør væsentlige fortidsminder, der kræver yderligere undersøgelser. Området frigivet. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Sønderupvej

ARV 293

Arkæologiske forundersøgelser af tracé for kommende cykelsti langs Sønderupvej. Lokalisering af formodet sted for en sløjfet gravhøj, lokalitetsnummer 31, Nørre Vium sogn, i form af område med fravær af udfældning. En forventet centralgrav skønnes at være beliggende lidt syd for tracéet. Højen har tilsyneladende været afsat 15-20 m forskudt i Fund og Fortidsminder. På tracéstrækningen er endvidere fremkommet mange forløb af hjulspor, der vurderes at udgøre ældre forløb af den nuværende Sønderupvej. Hele tracéet frigivet. De fremkomne fortidsminder befinder sig nær ved gården Høgdal, Sønderupvej 5, ved Sønderup

Gårde, i form af hjulspor samt spor af en sløjfet gravhøj. Undersøgelsen betalt af Ringkøbing-Skjern Kommune. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Lønnehedevej

ARV 300

Forundersøgelse forud for anlæggelse af jordvarme. Lokalteten lå umiddelbart nord for findestedet for den kendte

Lønnepige, hvis grav indeholdt velbevarede tekstiler fra ældre romersk jernalder. Der blev dog ikke fundet sikre spor af oldtid i denne forundersøgelse, kun en cirkelformet konstruktion af stolpehuller, som med forbehold kan tolkes som en staklade. Der fremkom ingen daterende fund i tilknytning til anlægget. En stor del af området var i øvrigt forstyrret af vandledning og nyere tids grøfter. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Lene B. Frandsen.

Ånumvej, Skjern

ARV 302

Forundersøgelse foretaget i forbindelse med udstykning. Ved undersøgelsen forekom kun en enkelt udfældning fra en grøft, som ikke kunne dateres. Det undersøgte areal blev frigivet straks efter undersøgelsen. Undersøgelse betalt af bygherre. Udgravningsleder: Esben Schlosser Mauritsen.

Stenalder

Der blev i 2018 ikke gravet på nogen lokaliteter, hvor hovedfundet har været fra stenalderen, men der er bl.a. fundet velbevarede huse fra yngre stenalder ved Nørby, se jernalderafsnittet (ARV 259) og Torben Egebergs artikel side 150.

Bronzealder

Vesterhav Syd tracé (Vattenfall)

ARV 3 VF

I forbindelse med i landføringen af elkabel til Vesterhav Syd havvindmøllerne har ArkVest forundersøgt ca. 1000 meter langs Søndervig Landevej og kontrolleret selve ilandføringen ved havstokken samt en fremtidig oplagringsplads ved Nørby. Der fremkom en strækning med bronzealderhuse og ardspor, spredte stolpehuller og mindre gruber vest for Søndervig Landevej 50. Et enkelt af de undersøgte anlæg indeholdt keramik fra bronzealderen/førromersk jernalder. Der fremkom desuden hjulspor fra en tidligere placering af Søndervig Landevej. Alle anlæg var dog så spredte og af en bevaring, der ikke gav anledning til yderligere udvidelser eller undersøgelser. Undersøgelsen betalt af Vattenfall. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Vorgod-Videbæk

ARV 256

Arkæologisk forundersøgelse i forbindelse med nedgravning en 2,5 km lang forsyningsledning mellem Vorgod-Barde og Videbæk. Der er fremkommet spor af en bronzealder/

jernalder-bebyggelse i form af fund af knusesten. Desuden fremkom enkelte udaterede hjulspor. Undersøgelsen betalt af Ringkøbing-Skjern Forsyning. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Velling Friskole

ARV 290

Besigtigelse af afgravet flade ved Velling Friskole i forbindelse med etableringen af en ny parkeringsplads. Arkæologerne fandt flere fortidsminder i forundersøgelsen i form af gruber og kogegruber (nedgravninger til madlavning). Fundene kan groft dateres til slutningen af bronzealderen og den tidlige del af jernalderen. De er dermed fra en befolkning, der levede på stedet for 2500-3000 år siden. Det er en spændende dokumentation til vores fælles viden om Vellings forhistorie. Da der ikke fandtes yderligere anlæg, blev området frigivet. Undersøgelsen er betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

ARV 3 VF. Det er ikke så tit man ser en gravemaskine på stranden, men det var nødvendigt i forbindelse med undersøgelserne ved ilandføringen af elkablet fra havvindmøllerne.

Lindeparken, Årre

ARV 317

Forundersøgelse af 2,2 ha stort område i forbindelse med udstykning af nye byggegrunde. Topografisk var det forventeligt, at der kunne være fortidsminder på arealet, da der i 2007 og 2011 blev udgravet dele af en stor jernalderboplads, mindre end 600 meter mod øst, på en topografisk lignende lokalitet, og 400 meter mod nord ligger der to fredede gravhøje. Undersøgelsen viste da også spor af både yngre stenalder- og bronzealderbebyggelse på toppen af bakkedragets vestlige del og lidt ned ad den nordvestlige side af arealet. Sporene omfatter stolpehuller fra hustomter, forskellige ildgruber og gruber fra materialetagning. Omtrent halvdelen af arealet er på baggrund af forundersøgelsen udpeget til undersøgelse i 2019. Forundersøgelsen betalt af Varde Kommune. Udgravningsleder: Jens Gundersborg Lauridsen.

ARV 317. Forundersøgelse af det kommende boligområde, Lindeparken i Årre.

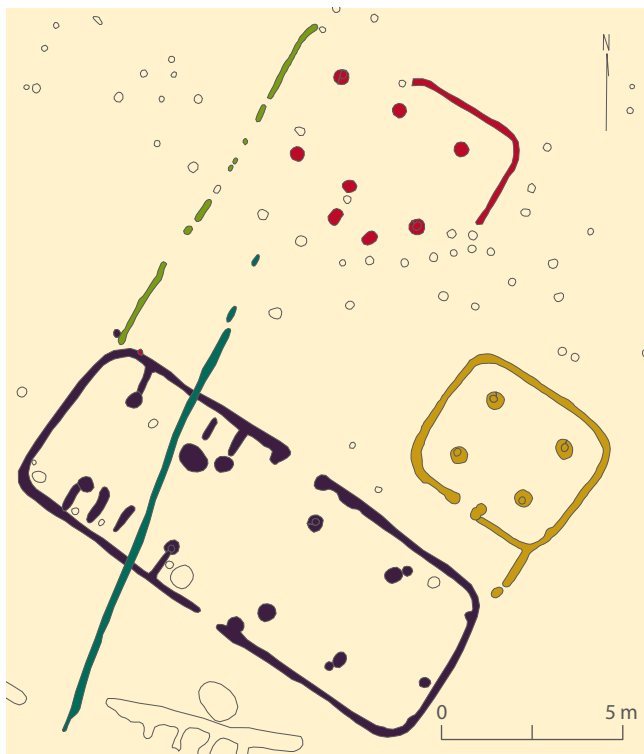

Jernalder

Kærgård

VAM 1849

I skrivende stund er vi i gang med årets etape af undersøgelserne, ved den kommende grusgrav i Kjelst, nord for Ho Bugt Vej. Denne etape omfatter et areal på ca. 1 ha. Området, hvor man ønsker at etablere en grusgrav, blev prøvegravet i 2014 og siden er der lavet egentlige udgravninger i 2014, 2015, 2016 og 2018. Der er ved disse undersøgelser

VAM 1849. Gårdsanlæg fra sen førromersk jernalder. Langhuset med stald i vestenden er markeret med mørk lilla. To udhuse med gult og rødt. Et par hegnsløb er markeret med grønt.

VAM 1849 Kærgård. Urnegrav. urnen tages helt op til senere undersøgelse.

fremkommet omfattende bebyggelsesspor fra ældre jernalder i form af hegn, hovedhuse, udhuse, staklader og grubehuse. Desuden er der udgravet 22 jordfæstegrave og 90 brandgrave på stedet. Ved dette års udgravninger er der foreløbigt afdækket bebyggelse fra førromersk og ældre romersk jernalder i form af 12 hovedhuse med stald, samt fem-seks udhuse, staklader, hegn og grøfter. Husene ligger i overvejende grad uforstyrrede – dog med reparationer og ombygninger på samme byggegrund. Desuden er der udgravet fire brandgrave i form af en urne, en urnebrandgrube og to brandpletter, som afventer videre undersøgelse. Lokaliteten er yderligere beskrevet i to artikler i *opdatering* fra henholdsvis 2015 og 2016. Byggherrebetalt udgravning med tilskud fra Slots- og Kulturstyrelsen. Udgravningsleder for etape 2018: Karen Bjelke Fisker.

Ho Bugt Vej 1

ARV 62

Besigtigelse og mindre forundersøgelse i forbindelse med opførelsen af en ny staldbygning nord for Ho Bugt Vej, hvor vi tidligere har fundet bopladsspor fra ældre

ARV 62. Udgravning ved Ho Bugt Vej 1 i Billum. Gårdens yngste søn Alfred hjælper ivrigt til med udgravningen.

jernalder i forbindelse med et staldbyggeri i 2015. Der var fremkommet forskellige gruber, både kogestensgruber og affaldsgruber med keramik fra ældre førromersk jernalder. Der er ler i området, så der er sandsynligvis tale om materialetagningsgruber, som siden er opfyldt med bopladsaffald. Fundet blev ikke vurderet så væsentligt, at der blev iværksat en større udgravning. Undersøgelsen er betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Lene B. Frandsen.

Lyngmose

ARV 193

Undersøgelse af et ca. 1500 m² stort felt med bygningsspor og hegn fra førromersk jernalder. Opfølgende er der udlagt fire søgegrøfter. Der er frilagt en hustomt i feltet og dele af mindst to andre huse i søgegrøfterne. Den nye hustomt ligger i rækken af hustomterne fra 2017-undersøgelsen, lidt vest for disse.¹ Den nyundersøgte bebyggelse

vurderes stadig at være ældre end den nærliggende befæstede bebyggelse fra 2. århundrede. Udgravningsarbejde vil blive afsluttet med udlægning af flere søgegrøfter i begyndelsen af 2019. ArkVest fik igen i år hjælp af et hold arkæologistuderende under ledelse af lektor Per Ole Rindel fra SAXO-Instituttet ved Københavns Universitet. Også længe ønskede geologiske undersøgelser blev udført i år med etablering af profiler til udtagning af prøver, der skal datere det sand- og gytje-opfyldte søbassin, som ligger under Lyngsmose-fæstningen. Undersøgelsen er finansieret af Slots- og Kulturstyrelsens pulje for dyrknings- og erosions-truede fortidsminder. Udgravningsleder: Palle Eriksen.

ARV 193. Geologerne Søren Munch Kristiansen og Kristian Dalsgaard undersøger en profil af lagene under Lyngsmose-fæstningen.

ARV 193. Dronefoto over Lyngsmose, forrest udgravningsfeltet, i baggrunden den rekonstruerede fæstning.

Øster Vrøgum

ARV 195

Undersøgelse af et ca. 1 ha stort område i forbindelse med etablering af et regnvandsbassin. Ved prøvegravningen, som er omtalt i *opdatering* 2017, blev der på stedet blandt andet fundet bearbejdet flint, som tyder på at stedet har været besøgt af stenalderjægere i tidlig jægerstenalder, samt rester af en bebyggelse fra bronzealder eller jernalder. Derfor vendte arkæologerne fra ArkVest i sommeren 2018 tilbage for at lave en nærmere undersøgelse på stedet. Udgravningerne skulle vise sig at blive mere omsiggribende end først antaget, idet der blandt andet fandtes spor efter en omfattende jernalderbebyggelse med tilhørende gravpladser fra yngre romersk jernalder og ældre germansk jernalder, samt gårde fra tidlig middelalder, dvs. 1100-1200-tallet. Området ligger i forbindelse med et gammelt vådbundsområde, og her afslørede undersøgelserne blandt andet jernalderlandsbyens marksystemer, samt dyrespor, som sandsynligvis stammer fra landsbyens husdyr og adskillige sandflugtslag. Sandfygningslagene tyder på, at det ikke altid var let at være jernalderbonde ved Øster Vrøgum. En mere uddybende artikel om udgravningerne kan læses i Stina Trolldoft Andresen & Karen Bjelke Fiskers artikel side 22. Undersøgelsen betalt af Din Forsyning med tilskud fra Slots- og Kulturstyrelsen. Udgravningsleder: Stina Trolldoft Andresen.

Nørby, Holmsland

ARV 259

Undersøgelse af et 2,5 ha stort område i forbindelse med udvidelse af en transformatorstation, se også artikel side 150. I forvejen kunne kun nogle af fortidsminderne erkendes som afgrødespor i forbindelse med flyrekognoscering, hvilket er bemærkelsesværdigt i Vestjylland. Det gælder således en samling gruber samt nogle grubehuse, men sært nok sås ikke brønde og hustomter. Der er fremkommet mindst syv neolitiske hustomter, heraf nogle med forsænkning og ardspor under disse. I et stærkt nedpløjet

område fremkom mulige stolpespor fra bronzealder. En række af åbentstående huller er formentlig knyttet til denne eller den efterfølgende periode. I et mindre område kunne det ses, at dyrkningsspor relaterede sig til rækken af huller. Førromersk jernalder er repræsenteret med flere bygningstomter, som næppe alle har stået samtidig, samt tilknyttede grøfteanlæg. Desuden er runde og ovale formationer af muligt åbentstående huller knyttet til disse bebyggelser. I sen førromersk jernalder/ældre romersk jernalder etableredes en rækkegårdsbebyggelse på et tidligere dyrket område. Hovedbygningerne ombygges op til fem gange på samme byggegrunde. Også her knytter et stort antal grøfteanlæg sig til gårdene. Fra samme periode er fremkommet et par jernudvindingsanlæg og et antal kiste- og brandgrave. Ved overgangen til yngre romersk jernalder omlægges bebyggelsesstrukturen til mere individuelt placerede gårde med grubehuse ude omkring i de ubebyggede arealer. Bebyggelsen fortsætter i germansk jernalder, nu med hovedhuse, der udbygges til længder på op til 40 meter. Der findes både traditionelt indhegnede gårde, og gårde med grøfter omkring hovedbygningerne. Til perioden er i øvrigt knyttet nogle brønde, nogle jernudvindingsovne samt et lille antal jordfæstegrave. Sidstnævnte rummer i nogle tilfælde sekundære nedgravninger, kendt fra gravpladserne ved Ringkøbing, her tolket som muligt led i en slags forfædrekult. Ved overgangen til ældre vikingetid omlægges bebyggelsesstrukturen igen og flyttes mod øst, med en ny orientering. Bebyggelsesspor er afdækket i form af indhegninger og mindre bygninger i mange faser. Hertil en stor brønd med brøndkerner i mange faser. Store dele af området overgår på et tidspunkt til dyrkning i højryggede agre, ligesom der i 1800-tallet opføres en firlænget, grundmuret gård mod vest. Dokumentationsmaterialet består af omkring 16.000 anlæg, mange med mange indbyrdes stratigrafier, der ofte muliggør en detaljeret udredning af den relative kronologi. Hele undersøgelsesfladen er blevet dokumenteret med dronefotos, anvendt til digitalisering og 3D-modellering.

Undersøgelsen betalt af Energinet.dk. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Mejlby 10, 2018

ARV 311

Igangværende undersøgelse af fortidsminderne på et 1,2 ha stort areal, der udgør nogle af de sidste, ikke-undersøgte

byggegrunde i Mejlby. Her er arkæologiske udgravninger af byggegrunde blevet foretaget tilbagevendende siden 2005. Indtil nu er omtrent en tredjedel af arealet blevet undersøgt, med fremkomst af fine hustomter fra germansk jernalder og vikingetid. Undersøgelsen betalt af DML Huse og Slots- og Kulturstyrelsen. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

ARV 311. Mejlby – morgenstemning over udgravningsfeltet. Dronefoto.

Vikingetid

Vesterhav Syd tracé

ARV 3 EN

Forundersøgelse forud for etablering af strømledning fra transformatorstationen i Søndervig ved Nørby til transformatorstationen i Stovstrup ved Tarm. Kablet jordgraves, og undersøgelsen dækker en komplet forundersøgelse af hele strækningen, i alt godt 40 km. Arbejdet gik i gang i oktober 2018, og forventes at være færdigt i løbet af foråret 2019. Det vil række for vidt at beskrive alle de lokaliteter, hvor der indtil videre er gjort fund, her skal blot nævnes de tre bedste lokaliteter.

Ved Nørby, hvor ArkVest har gravet i forbindelse med udvidelse af den eksisterende transformatorstation (ARV 259, se også artikel side 150) skal kablet udgå fra udgravningens nordøstlige hjørne. Man var forberedt på at Nørby-bopladsen ville fortsætte et stykke videre i tracéet, da der på luftfotos var observeret mørke pletter i kornet, sandsynligvis fra grubehuse. Der blev også fundet i alt 10

ARV 3. Kloster. Velbevaret urnegrav fritlagt.

grubehuse, hvoraf seks blev totalundersøgt. Fyldt fra de udgravede grubehuse blev taget hjem i store sække, og er i skrivende stund ved at blive soldet. Det bliver spændende at se hvad opfyldslagene fra grubehusene kan fortælle om livet på bopladsen, og ikke mindst hvad gulvlagene i grubehusene viser om deres funktion. Der fandtes desuden stolpespor fra mindst syv langhuse fra yngre jernalder og ældre vikingetid.

Ved Holmgårde, umiddelbart vest for Højmark dukkede en meget velbevaret gård fra germansk jernalder op. Det var så heldigt, at hovedhuset lå lige midt i tracéet, så det blev afdækket i hele sin udstrækning. Gården og dens tofte er omkranset af et hegn, og i det forholdsvis smalle tracé kunne det også dokumenteres, at toften lå nord for gården.

Syd for Kloster på Holmsland løb tracéet lige syd for en overpløjet gravhøj. Højen syd for Kloster er formentlig fra ældre bronzealder, hvor gravhøjene typisk var noget større end i stenalderen. Det er ikke ualmindeligt, at man i jernalderen begravde sine døde i kanten af gravhøje fra sten- og bronzealderen. Vi blev da heller ikke skuffede, idet vi kunne registrere og udgrave fem urne- og brandgrave, samt en jordfæstegrav. Særligt én af urnerne var usædvanligt godt bevaret. Urnen var nemlig hel, og må have stået tildækket med et låg – formentlig i form af en passende sten. Låget og det øverste af urnens hals blev desværre gravet væk med gravemaskinen. Men at låget har været der, stod klart, eftersom urnen kun indeholdt de brændte knogler fra den døde. Der var ikke sivet jord ind i toppen, hvilket er et utroligt sjældent syn. Lerkarret kan dateres til ældre jernalder, tiden omkring Kristi fødsel.

Lige ved siden af urnen fandtes en jordfæstegrav. Graven gav sig tilkende i overfladen ved en relativt tæt stenpakning,

ARV 3 Kloster. Bunden af jordfæstegraven med det knuste lerkar. Bemærk de i alt seks støttesten, der har holdt kistens sider.

som nok ved gravens anlæggelse har været helt massiv og ligget omkring og oven på den kiste, den døde blev gravlagt i. Kistens låg er ret hurtigt kollapsede efter begravelsen, og de nedfaldne sten har knust det lerkar, der stod i gravens fodende. Gravens sider var pakket med mindre sten, og langs hver langsides to større sten, der har støttet kistens sider. I gravens hoved- og fodende stod en større støttesten. Lerkarret var knust, men kan dateres til ældre romersk jernalder, kort efter Kristi fødsel. Der blev ikke fundet spor af liget, og der var, udover lerkarret, ingen gravgaver. Arbejdet med at forundersøge den lange strækning forsætter ind i 2019. Udgravningen er betalt af Energinet.dk. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Vadehavsvej, Billum

ARV 303

I oktober måned og et stykke ind i november har ArkVest haft en større udgravning ved Vadehavsvej i Billum. Museet har gravet her flere gange tidligere, bl.a. i 2007, hvor vi undersøgte oplagspladsen til en fabrik og i 2012-2013, hvor vi udgravede et område, hvor det var planen at anlægge en stor BMX-bane. Midt mellem de to områder ligger en tom byggegrund. Denne byggegrund har Varde Kommune netop solgt, og det blev startskuddet til, at vi kunne fortsætte de spændende udgravninger og næsten lukke hullet mellem de to gamle udgravningsfelter. Forventningerne blev indfriet, og vi fandt mange spor af vikingetid og tidlig

middelalder i form af stolpespor fra huse, vejforløb og en masse skelgrøfter. Lige så rig udgravningen var på spændende bygningsmæssige detaljer, lige så kedelig var den med hensyn til fund. Det var simpelthen overraskende, hvor lidt vi fandt – kun ganske få potteskår. Fredag i efterårsferien havde vi endda besøg af detektorforeningen Tellus, som systematisk undersøgte udgravningsfeltet og de tilstødende områder. Kun tre steder i selve udgravningsfeltet kom der signal på stolpespor, og det eneste vi gravede os frem til, var bittesmå jernsøm. Det kan virkelig undre, at vikinger som har anlagt en landsby med store velbyggede huse har efterladt sig så lidt. Her må være tale om ægte vestjyder, som ikke har ladet noget gå til spilde og ryddet pænt op efter sig. Udgravningen er betalt af Varde Kommune. Udgravningsleder: Lene B. Frandsen.

ARV 303. Detektorfolk fra foreningen Tellus besøgte udgravningen i efterårsferien. I midten bagerst vores lokale detektorfører Klaus Mogensen.

ARV 303. Detektorfolk afsøger fladen og markerer hvilke stolpehuller der indeholder metal, hvorefter museets arkæologer foretager udgravningen.

ARV 50. Der hvor hyttetomten engang lå, må der have været flere hundrede meter eller mere til brændingen: Siden 1871 (den blå linje) har havet taget omkring 250 m af kysten i dette område. Mørk lilla: tørvevægge opmålt i 2015. Gul: tørvevægge opmålt i 2018. Blå: kystlinje 1871.

0 100 m

Middelalder og nyere tid

Erosion, Vestkysten

ARV 50

Siden 2014 har ArkVest fulgt havets fortsatte nedbrydning af fortidsminder langs Vestkysten. I februar 2018 gav en storm mulighed for dokumentation af tørvediger. En opmærksom klitbo havde opdaget et stykke dige syd for Lyngvig Fyr. I samme område havde ArkVest tidligere været ude og opmåle nogle tørvediger, blottet af stormen Gorm. Ganske overraskende viste det nye fund at være fremkommet på nøjagtig samme sted, blot nogle meter længere inde i landet. De to opmålinger kunne stykkes sammen til grundplanen af en bygning med tørvevægge, muligvis en esehytte, i ydre mål 6 x 4 m stor. Af gamle kort fremgår det, at klitterne i slutningen af 1800-tallet ruller ind over fundstedet. Det giver os en senest mulig datering af hytten. Undersøgelsen er betalt af Slots- og Kulturstyrelsens pulje for dyrknings- og erosionstruede fortidsminder. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

ARV 50. En iskold februardag ved de sidste rester af tørveæggen i en formodet esehytte. GPS-opmålingen viste, at sporene passede sammen med et stykke tørvevæg, der blev opmålt i 2015. Herved kunne en komplet grundplan af bygningen sammenstykkes.

Varde midtby

ARV 150

Undersøgelse i forbindelse med udskiftning af kloakker i dele af middelalderbyen Varde. Store dele af gadenettet i det indre Varde, har ligget mere eller mindre fast siden middelalderen, og renoveringsarbejdet blev dermed fulgt tæt for at sikre spor efter middelalderlige veje eller huse. Det viste sig hurtigt, at langt størstedelen af de berørte arealer var gravet igennem flere gange i nyere tid, og derfor var det de fleste steder ikke muligt at registrere spor efter middelalderbyen. En ganske lille rest af en pikstensbelægning – formentlig fra renæssancen – blev registreret i Storegade. Af større interesse var spor efter en vej uden belægning gennem Brogade. Vejen kunne følges gennem det meste af Brogade, og anlægsdybden og vejfyldens udvaskede karakter antyder en vis alder. Der blev fundet ganske få fragmenter af teglsten i laget, hvilket indikerer en datering til efter år 1200. I Brogade fandt man

ARV 150: Arbejdsforholdene er ind i mellem trange, men selv små observationer kan tilføre viden om kulturlagens udstrækning.

ARV 150. Udsnit af profil med vejlag. De ældste lag indeholder tegl, og må dermed være dannet efter år 1200.

ARV 219. Den gamle landevej mellem Tarm og Nørre Nebel. Vejbanen med pløjespor fra etableringen ses sammen med den ene vejgrøft, der nu er tømt.

i begyndelsen af 1900-tallet en nyredolk fra 1300-tallet, som meget vel kan stamme fra de samme vejlag. Brogade har således være en del af Vardes middelalderlige byplan i hvert fald siden 1200-tallet. Undersøgelsen betalt af Din Forsyning. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Vostrup-Hemmet

ARV 219

Igangværende forundersøgelse i forbindelse med etablering af trykledning samt cykelsti mellem Vostrup og Hemmet. Der er indtil videre fremkommet spor af bebyggelse fra

bronzealder/jernalder. Som noget lidt usædvanligt, men alligevel helt almindeligt i datidens vejbyggetradition er vejbanen fra den gamle landevej mellem Tarm og Nørre Nebel blevet blottet. Herved ses det, hvordan arbejdet foregik: først pløjedes hedetørvene bort, langs siden blev der gravet grøfter og fylden herfra blev utvivlsomt brugt i vejbanen. Samme fremgangsmåde er set ved andre gamle vestjyske veje som er arkæologisk undersøgt. Det arkæologiske arbejde forventes afsluttet omkring årsskiftet. Undersøgelsen betalt af Ringkøbing-Skjern Kommune. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Velling Kirkeby 30, Velling

ARV 323

Forundersøgelse for at finde et 400 m² stort areal uden fortidsminder til etablering af jordvarme. Forundersøgelsen fandt sted en eftermiddag i december, og bygherre stillede selv rendegraver til rådighed. Udgravningslederen var særligt spændt på denne forundersøgelse, da jordvarmen skulle nedlægges direkte op af det gamle kirkedige syd for Velling Kirke. I grøfterne fremkom der kun få stolpehulle, samt en nedgravning med skår fra stjertpotter og jydepotter. Her var sandsynligvis tale om en brønd eller møddingsplads. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Houstrup Strandvej 4

ARV 284

Forundersøgelse af byggegrund forud for etablering af firmadomicil. Der fremkom ingen væsentlige fortidsminder bortset fra et par højryggede agerrenere med tegl og et par moderne fyldskifter i form af grøfter. Området blev straks frigivet. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Lene B. Frandsen.

Lerpøtvej (Frelloskolen)

ARV 285

Forundersøgelse af areal på 4,5 ha forud for opførelse af ny skole i Varde. Ved undersøgelsen fremkom to askeholdige gruber fra nyere tid, den ene med slagge. Området er frigivet. Bygherrebetalt forundersøgelse. Udgravningsleder: Karen Bjelke Fisker.

Kirkegade 1, Ølgod

ARV 288

Forundersøgelse direkte vest for Ølgod Kirke i forbindelse med nybyggeri. Der blev prøvegravet på de arealer, der fra gennemgang af gamle kort og luftfoto anses for at være uforstyrrede af tidligere byggerier. Der fremkom ingen væsentlige fortidsminder i de udlagte grøfter. Der blev kun

ARV 323 Velling Kirkeby. Besøg af arkæolog Helle Henningsen, der sammen med Poul kigger på området og kirken.

fundet en stenlægning, formentlig fra præstegårdens tid. Præstegården blev nedrevet i ca. 1892, hvor det eksisterende menighedshus blev bygget. Stenlægningen er dateret på baggrund af porcelæn fundet i samme niveau, 20 cm udenfor stenlægning. Området til byggeri blev efterfølgende frigivet. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Vedersø Præstegård

ARV 294

På to marker tæt ved præstegården har en privatperson opsamlet potteskår fra middelalder og renæssance. Selv om der ikke er foretaget egentlige arkæologiske undersøgelser, er et sådant fund alligevel interessant, da det fortæller noget om områdets bebyggelse i datiden, også set i lyset af, at der tidligere lå en befæstet hovedgård under den nuværende præstegård. Ansvarlig: Christian Ringskou og Torben Egeberg.

Kirkeeng, Skjern

ARV 295

Overvågning af nedgravning af dræn til ny scene på kanten af Kirke Åen og nord for kirken i Skjern. I grøften blev der registreret mørke striber i undergrund med ca. 20 centimeters mellemrum. Disse tolkes som spor efter havebrug, evt. en kålgård på stedet. Denne tolkning passer med de oplysninger medlemmer af Skjern Udviklingsforum og Skjerns Grønne Korridor kom med om havebrug på stedet. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Værnet – Tipperne

ARV 297

Et nyt forløb af en cykelsti går gennem Værn-området, hvor der siden begyndelsen af 1700-tallet og frem i 1800-tallet er blevet opført imponerende diger som værn mod sandflugten. En præcis kortlægning af de forskellige diger er imidlertid ikke tilgængelig, så ArkVest valgte at følge anlægsarbejdet, ikke mindst da det ville komme helt tæt på et af de store, bevarede anlæg, diget Nyværn. Imidlertid fremkom ingen bevarede spor af diget i selve forløbet af cykelstien. Sideløbende har ArkVest udført et første forsøg på kortlægning af digerene: Ældste Værn, Gammel Værn og Nyværn. Til tider nævnes også et Nyeste Værn. Undersøgelsen betalt af bygherre. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Forundersøgelser uden spor af daterbare fortidsminder

Ringkøbingvej

ARV 225

Forundersøgelse i forbindelse med anlæggelse af en cykelsti langs Ringkøbingvej i Varde. Der blev foretaget en løbende besigtigelse af muldafrømningen. Store dele af arealet var imidlertid dybdepløjet, formentlig forud for plantning af læhegn langs vejen. Der blev derfor ikke fundet skjulte fortidsminder på strækningen. Forundersøgelsen betalt af Varde Kommune. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Nybrovej

ARV 226

Forundersøgelse i forbindelse med anlæggelse af cykelsti langs Nybrovej mellem Kærup og Janderup. For at sikre eventuelle skjulte fortidsminder blev muldafrømningen fulgt løbende. Der blev ikke fundet arkæologiske spor. Forundersøgelsen betalt af Varde Kommune. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Kjeldstrup, Faster

ARV 263

Besigtigelse af afgravet areal, hvor bygherre opfører ny svinstald samt etablerer transportledning til biogasanlæg på naboarealet. Der blev ikke konstateret arkæologiske spor, hvorfor hele området efter endt besigtigelse blev frigivet. Undersøgelsen er betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Trøstrup

ARV 264

Forundersøgelse af areal, hvor bygherre har planlagt en udvidelse af lagerforholdene. Der blev udlagt tre søgegrøfter omkring det befæstede areal, hvor evt. arkæologiske spor anses for totalt ødelagte. Der fremkom ingen arkæologiske spor. Undersøgelsen er betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Bjerggaard (REMA) Billum

ARV 265

Forundersøgelse forud for udstykning til et nyt butiksområde og parkeringsplads nord for rundkørslen i Billum. Der blev ikke fundet spor af oldtid. I områdets vestlige del fremkom nogle store uregelmæssige fyldskifter af nyere tids karakter. En beboer fra området kunne fortælle, at man tidligere havde gravet grus og sand her. Arealet blev efter endt undersøgelse frigivet til anlægsarbejde. Bygherrebetalt undersøgelse. Udgravningsleder: Lene B. Frandsen.

Sønderland 1, Spjald

ARV 275

Overvågning af afgravningen til nyt maskinhus. Ved besigtigelsen viste det sig, at området var forstyrret i forbindelse med en tidligere nedgravning af jordvarme. Da der ikke kunne iagttages arkæologiske spor, blev området straks frigivet. Undersøgelsen er betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Lundenæs Ladegård

ARV 283

Gravning af sø i engen nedenfor Lundenæs Ladegård. Der er ikke fremkommet egentlige anlæg fra forhistorisk eller historisk tid. To træstammer med rødder lå væltet i de gennemgravede lag. I forbindelse med gravningen af søen blev der gravet ind i brinken langs engens nordside. Her sås lagfølger bestående af smeltevandssand afsat i strømmende vand.

Dette er bemærkelsesværdigt, da terrænet på Danmarks Højdemodel tidligere havde fået os til tro, at der i stedet var tale om et opbygget borge-plateau nedenfor bygningsmasserne til Lundenæs Ladegård. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Outrup Biogasanlæg

ARV 287

Forundersøgelse af et 4,6 ha stort område i forbindelse med etablering af biogasanlæg ved Outrup. Der er registreret en del gravhøje i området, og derfor var der stor sandsynlighed for at støde på enten flere gravhøje eller den mulige tilhørende boplads. Der blev lavet otte søgegrøfter, som alle stort set var fundtomme, og derfor blev arealet frigivet umiddelbart efter undersøgelsen. Byggherrebetalt forundersøgelse. Udgravningsleder: Stina Trolldoft Andresen.

ARV 265. Forundersøgelse forud for byggeri af REMA 1000 i Billum. Det støver – den ellers dejlige tørre sommer har ofte været et problem for arkæologerne, dels fordi oldtidssporene kan være vanskeligere at se og dels fordi sandet fyger og hurtigt dækker sporene.

Næsbjerg – Øse

ARV 289

Overvågning af ca. 1 km afrømmet cykelstistracé sydvest for Øse. En stor del af tracéet var forstyrret af ledningsgrøfter og andre moderne nedgravninger, så der var generelt dårlige iagttagelsesbetingelser for rekognosceringen. Kun længst mod nord fremkom fire mindre fyldskifter, som havde karakter af stolpespor, men ingen daterende fund. Besigtigelsen foregik etapevis, og de enkelte strækninger blev løbende frigivet. Bygherrebetalt undersøgelse. Udgravningsleder: Lene B. Frandsen.

Vanting Sø Vej, Ølstrup

ARV 291

Besigtigelse af muldafrømningen af vejføring i forbindelse med privatudstykning i Ølstrup. Arkæologerne fandt ingen arkæologiske spor, hvorfor vejen og de omkringliggende parceller kunne frigives efter overvågningen. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Brejning

ARV 292

Brejning Grusgrav skal udvide indvindingsarealet mod øst, og da området rummer en del gravhøje, var det væsentligt for ArkVest at foretage en besigtigelse af arealet. Et læhegn og drængrøfter langs hegnet havde dog forstyrret så meget, at det ikke længere var muligt at afgøre, om der har befundet sig fortidsminder på stedet. Forundersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Genbrugsplads ved Bredgade, Lem

ARV 299

Besigtigelse af afgravningen til ny genbrugsplads på Bredgade lige vest for Lem by. Efter aftale foretog ArkVest en besigtigelse af afgravningen for at sikre, at eventuelle fortidsminder kunne blive opmålt og dokumenteret. Hele fladen på 5000 m² var fundtom og arbejdet med at etablere den nye genbrugsplads kunne fortsætte samme dag

som besigtigelsen var foretaget. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Søndervig Landevej 9, Holmsland

ARV 301

Forundersøgelse forud for udvidelsen af dyrebrug på Holmsland. Landskabsmæssigt havde arkæologerne store forventninger til at finde forhistoriske spor, også da der på luftfoto var observeret anlæg, der kunne være af interesse. Men som det nogle gange sker er virkeligheden en anden. Allerede i den første søgegrøft blev dette tydeligt, og det man havde iagttaget fra luften, i virkeligheden var en naturlig lavning, sandsynligvis skabt under den forrige istid og derudover helt fundtom. Derfor blev prøvegravningen straks indstillet og området frigivet til byggeri. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Brejninggård

ARV 309

Forundersøgelse ved Brejninggård Efterskole forud for opførelse af ny multihal nord for tidligere herregård. Der blev ikke fundet jordfaste fortidsminder. Dog fremkom der i den ene søgegrøft en skelgrøft, der passer med matrikuleringen på O1-kortet for området. Grøften blev indmålt og dokumenteret før frigivelse. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Gl. Sogn Menighedshus

ARV 315

Prøvegravning af område til jordvarme ved Gammelsogn Menighedshus. Området blev forundersøgt, da jordvarmeslangerne skulle nedgraves på matrikel direkte overfor kirkeskibet. Der blev ikke fundet arkæologiske spor. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Noter

1. Palle Eriksen, Torben Egeberg & Per Ole Rindel: Lyngmose Nord. *opdatering* 2017, s. 18-23.

- Arkæologiske udgravninger
- Forundersøgelser uden fund

